

*І. В. Стояненко,
к. е. н., доцент, доцент кафедри економіки підприємництва,
О. І. Комариста,
магістр, Київський національний торговельно-економічний університет*

ДОСВІД ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ІНВЕСТИЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ У РОЗВИНУТИХ КРАЇНАХ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЙОГО ВИКОРИСТАННЯ В ЕКОНОМІЦІ УКРАЇНИ

В статті розглянуто та проаналізовано досвід найбільших у світі країн-реципієнтів інвестицій щодо створення ефективної державної політики активізації інвестиційних процесів та можливості його застосування в економіці України.

An experience of the world largest investment recipient countries in establishment of effective public policy, activation of the investment processes and its application in Ukrainian economy were reviewed and analyzed at this article.

Ключові слова: інвестиції, іноземні інвестиції, інвестиційна діяльність, інвестиційний процес, державне регулювання інвестиційної діяльності.

Key words: investment, foreign investment, investment activity, investment process, government regulation of investment activities.

ВСТУП

Проблеми інвестування економіки завжди були в центрі уваги економічної науки, оскільки інвестиції торкаються найглибших основ господарської діяльності, визначають процес економічного зростання загалом. Активізація інвестиційного процесу є одним з найнадійніших механізмів соціально-економічних перетворень.

В умовах економічної кризи у зв'язку з недостатністю в нашій державі внутрішніх фінансових ресурсів для вирішення соціально-економічних проблем одним з напрямів економічних реформ уряду має стати створення сприятливого інвестиційного клімату для залучення іноземного капіталу. Ще на початку 2000-х років Україною було взято курс на інтеграцію у світовий економічний простір, проте, не дивлячись на численні зміни в інвестиційному законодавстві, перетворення не мали заздалегідь визначеної, довгострокової й науково обгрунтованої програми, яка дозволила б вирішити проблему недосконалості державної інвестиційної політики.

Дослідження та використання закономірностей світового досвіду в залученні як внутрішніх, так і іноземних інвестиційних ресурсів є об'єктивною необхідністю для створення дієвого механізму активізації інвестиційного процесу в Україні та реалізації можливостей подальшої тісної співпраці з іноземними інвесторами.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ТА ПУБЛІКАЦІЙ

У науковій економічній літературі проблеми побудови системи стимулювання інвестицій в Україні, в тому числі з урахуванням іноземного досвіду, знайшли своє відображення в різних аспектах у наукових працях С.С. Аптекара, М.Г. Білопольського, В.П. Божко, В.В. Задорожної, І.Ю. Матюшенка, Т.А. Новицької, С.І. Піроженкова, А.І. Сухорукова, М.М. Туріянської, В.Г. Федоренка [5; 7; 9; 12—14] та інші. Чимало наукових робіт присвячено і питанню активізації інвестиційної взаємодії України та країн ЄС, у тому числі дослідження В.В. Борщевського, С.В. Захаріна [1; 4] та інших. Проте у зв'язку з постійною зміною умов економічної, зокрема інвестиційної, діяльності в Україні та світі, питання дослідження світового досвіду створення ефективного механізму активізації інвестиційного процесу та адаптації його до українських реалій лишається на сьогодні актуальним.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Метою даного дослідження є аналіз досвіду найбільших у світі країн-реципієнтів інвестицій щодо створення ефективної державної інвестиційної політики та обгрунтування можливостей його застосування в економіці України.

Таблиця 1. Динаміка інвестицій у 2005—2010 роках *

Показник	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Обсяг капітальних інвестицій, млн грн.	111174	148972	222679	272074	192878	189061
Обсяг інвестицій в основний капітал, млн грн.	93096	125254	188486	233081	151777	150667
Темп росту капітальних інвестицій, %	-	134.0	149.5	122.2	70.9	98.0
Темп росту інвестицій в основний капітал, %	-	134.5	150.5	123.7	65.1	99.3

* За даними Держкомстату України [6].

РЕЗУЛЬТАТИ

На сучасному етапі будь-яка держава, незалежно від рівня її економічного розвитку, намагається розробити цілісну, гнучку та ефективну соціально-економічну політику, забезпечити необхідні механізми господарювання, відповідну фінансово-бюджетну, кредитну, грошову та інші системи. Однією з причин численних перетворень, зокрема в інвестиційній політиці тих чи інших країн, є гостра та складна конкурентна боротьба за інвестиційні ресурси.

Британська група The Economist Intelligence Unit (EIU) та Колумбійський Університет (Columbia University) кожні п'ять років публікують прогноз стану світового інвестиційного середовища. За результатами дослідження "Перспективи світових інвестицій до 2011 року: прямі іноземні інвестиції та зростання політичних ризиків" основними реципієнтами прямих іноземних інвестицій в світі у 2007—2011 роках залишаються: США — 17 % світових інвестицій, Великобританія — 7,5 %, Китай — 5,8 %, Франція — 5,2 % та Бельгія — 4,78 % світових прямих іноземних інвестицій. Україна займає в рейтингу 46-у позицію з обсягом прямих іноземних інвестицій 0,33 % загальної суми світових інвестицій [18].

Слід відзначити, що прогнози науковців щодо майбутніх тенденцій в інвестиційній сфері економіки нашої країни на основі аналізу показників інвестиційної діяльності за період 2002—2009 роках та їх впливу на макроекономічну ситуацію в Україні не зовсім оптимістичні [8]. Це підтверджують і дані про обсяги капітальних інвестицій та обсяги інвестицій в основний капітал в 2010 році (табл. 1).

Як бачимо, не дивлячись на те, що темпи скорочення капітальних інвестицій та інвестицій в основний капітал в Україні протягом 2010 року дещо сповільнилися у порівнянні з 2009 роком, процес зменшення обсягів інвестицій у вітчизняну економіку триває. Відтак, підвищення ефективності державної інвестиційної політики повинно стати одним з першочергових завдань уряду нашої країни, що потребують нагального вирішення не в недалекому майбутньому, а вже сьогодні.

У розвинутих країнах світу цій проблемі приділяють увагу вже не один рік, а в деяких і не одне десятиліття, а тому для України є корисним і необхідним вивчення та використання позитивного досвіду цих країн у вітчизняній економіці. Дехто з науковців [12] вважає за доцільне вивчення та адаптацію в Україні при формуванні ефективної інвестиційної політики досвіду країн Центральної та Східної Європи, однак, на нашу думку, корисним для розробки української моделі регулювання інвестиційних процесів буде також досвід і інших країн

світу в цій сфері, зокрема "п'ятірки", про яку мова йшла раніше.

У науковій літературі та економічній практиці виділяють дві групи методів, за допомогою яких держава може регулювати інвестиційну діяльність суб'єктів господарювання: методи прямого та непрямого впливу. При цьому всі інструменти, які формують механізм активізації інвестиційного

процесу в країні, поділяються на адміністративні (у тому числі правові) та економічні (рис. 1) [2].

До адміністративних інструментів відносять реєстрацію, ліцензування, квотування, застосування системи санкцій, управління державною власністю погоджувально-дозвільні процедури тощо.

Правові інструменти пов'язані з розробкою, прийняттям та виданням нормативно-правових актів з питань регулювання інвестицій, прийняттям державних програм, підписання двосторонніх та багатосторонніх інвестиційних договорів, системою реалізації та дотримання інвестиційного законодавства.

Інструменти економічного регулювання інвестиційної діяльності включають активно-структурні (фінансова, адміністративна державна підтримка; система державних гарантій; державне фінансування інвестицій; проектне фінансування; управління державним боргом та інше), фіскально-структурні ("податкові канікули"; податкові кредити; прискорена амортизація; різноманітні податкові пільги тощо), грошово-кредитні (відсоткова ставка; операції на відкритому ринку; норми обов'язкових резервів для банків; встановлення орієнтирів зростання грошової маси; рефінансування банків; валютне регулювання тощо) та інші (таких як антимонопольна політика) інструменти.

Основним критерієм дослідження іноземного досвіду регулювання інвестиційних процесів та перспектив його використання при створенні вітчизняної моделі розвитку інвестиційної сфери має стати ефективність використання тих чи інших інструментів у розвинутих країнах.

Протягом всієї історії США влада цієї країни традиційно заохочувала на практиці та законодавчо внутрішні та іноземні інвестиції, розглядала їх в якості важливого засобу, що сприяє розвитку національної економіки. Порівняно із законодавством інших розвинутих країн законодавство США щодо іноземних інвестицій вважалося і вважається м'яким. На приплив іноземного капіталу у 80-ті роки істотно вплинули результати перебування системи загальноекономічного регулювання: відсутність обмежень на розмір експорту-імпорту; введення нової податково-амортизаційної політики; зменшення прямого втручання держави у проблеми приватного бізнесу та створення сприятливих умов для функціонування останнього тільки методами економічного регулювання системи господарювання. Окрім того, процес лібералізації американської економіки привернув увагу іноземних інвесторів високою ефективністю вкладання капіталу.

Система заходів федерального уряду доповнюється спеціальними програмами із залучення іноземного

капіталу урядами штатів, які передбачають різні системи пільгового кредитування та страхування іноземних інвестицій тощо [4].

Європейським лідером з імпорту капіталу є Великобританія. Досягненню провідних позицій в цій сфері найбільше їй сприяли ефективна структурна перебудова і поліпшення внутрішньої економічної ситуації у країні; бажання іноземних фірм зайняти нові ринки збуту для своїх товарів; зменшення транспортних витрат; висока норма прибутку за рахунок порівняно низьких витрат на робочу силу [16].

У Великобританії відсутній валютний контроль, що полегшує експорт та імпорт капіталу, а ставки оподаткування значно нижчі, ніж у інших європейських країнах. Так, рівень корпоративного податку у Великобританії становив у 2007 році 30 % (у 2008-му його було знижено на 2 %), у той час як в Німеччині він дорівнює 40 %, в Італії — 37 %, у Франції — 36,6 %, в Іспанії — 35 %. Стандартна ставка ПДВ у Великобританії — 17,5 %, у більшості країн ЄС вона знаходиться в діапазоні 25—19 %. Верхня (підвищена) ставка прибуткового податку у Великобританії також знаходиться на досить помірному рівні — 40 %. В більшості країн ЄС її рівень вище (52—41 %) [18]. Іноземні підприємці мають право користуватися різноманітними пільгами, що існують у Великобританії (безоплатні субсидії, позики на пільгових умовах, державні гарантії для одержання банківських позик, податкові знижки та інше). В той же час спеціальне законодавство про іноземні інвестиції в цій країні відсутнє [17].

З особливою увагою доцільно українським можновладцям поставитися і до досвіду Франції щодо створення ефективної державної інвестиційної політики. Одним із чинників початкового припливу іноземного капіталу в економіку Франції була монетарна політика, яку проводив уряд у 90-х роках минулого століття. Першочерговим завданням було підтримання стабільного курсу франка щодо американського долара та німецької марки, яке вирішувалося шляхом жорсткого контролю над інфляцією. Слід зауважити, що на сьогодні подібна проблема є актуальною і для України.

Залученню іноземних інвестицій також сприяли приватизація, податкові, кредитні та інші пільги інвесторам. Окрему роль для поживлення інвестиційного процесу в країні відіграє фінансовий ринок. На сьогоднішній день французький фінансовий ринок поступається потужністю та активністю лише подібним інституціям США та Великобританії.

На господарюючі на території країни іноземні компанії поширюються національний режим оподаткування, отримання кредитів та різного роду пільг.

З метою заохочення як національних, так і іноземних інвестицій уряд країни встановив преференційний податковий режим для підприємств, що створюються у ряді регіонів — так званих спеціальних зонах підприємницької діяльності (Ля Сіота, Ля Сена та інші). Компанія, що має не менш ніж десять чоловік зайнятими, зареєстрована як господарююча в одній з таких спеціальних зон, звільняється від сплати прибутку на податок корпорацій протягом перших десяти років свого функціонування, але автоматично позбавляється права

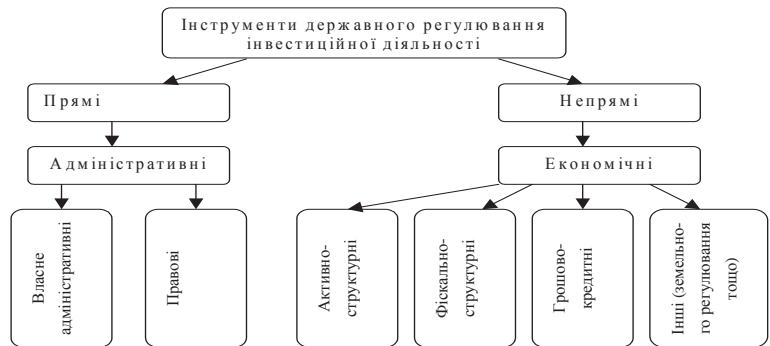


Рис 1. Інструменти державного регулювання інвестиційної діяльності

на інші урядові субсидії [18].

У Бельгії з метою максимального покращення інвестиційного клімату, на регіональному рівні суб'єктам господарювання пропонується цілий комплекс засобів стимулювання, які можуть бути використані у різних комбінаціях для створення оптимальної системи стимулів: від прямої допомоги, такої як виплата субсидій, пов'язаної з конкретним вкладенням капіталу, до пільгової схем оподаткування, пов'язаних із залученням робочої сили, підготовкою персоналу, науково-технічним розвитком та використанням можливостей виходу на міжнародні ринки [15].

Також в цій країні існує система "рюлінга". Будь-яка бельгійська або іноземна компанія ще до моменту вкладення капіталу в реалізацію інвестиційного проекту може отримати у податкових органах юридично зобов'язуюче рішення з розміру майбутнього оподаткування, що, звичайно, полегшує інвестиційне планування.

Доходи від продажу акцій європейських та неєвропейських залежних компаній оподатковуються в Бельгії не підлягають. В більшості європейських країн цей податок складає 25% [4].

У 2007 році бельгійський уряд впровадив новітній захід у реформуванні оподаткування — так зване вирахування умовної відсоткової ставки, що дозволяє всім компаніям, які потрапляють під бельгійське оподаткування організацій, вираховувати зі свого оподаткованого доходу суму, рівну відсоткам за кредитом, які вони сплатили б у разі довгострокового кредитування. Одночасно було скасовано піввідсоткове мито на реєстрації участі у капіталовкладеннях. Умовні відсоткові ставки визначаються щороку залежно від середнього річного курсу десятирічних державних облігацій. Дана пільга застосовується до всіх без виключення компаній [15].

Серед п'ятірки найбільш привабливих для інвестицій країн тільки Китай має статус країни, що розвивається. Саме тому застосування досвіду Китаю з покращення інвестиційного клімату може бути найбільш корисним при побудові української стратегії залучення інвестицій.

З метою покращення інвестиційного клімату у 2007 році в Китаї було впроваджено єдину податкову ставку для національних та іноземних підприємств у розмірі 25%, а пільгові податкові режими скасовано. Стосовно підприємств, для яких діяло звільнення або зниження податку протягом фіксованого періоду, з 1 січня 2008 р. збереглося застосування закріплених раніше податкових

ставок до закінчення встановленого терміну дії пільги. Для компаній, що функціонують у сфері високих технологій та аерокосмічного будівництва, або для тих, що, на думку держави, потребують підтримки, зберігся пільговий режим оподаткування за 15%-ою ставкою [11].

Досвід Китаю зі створення вільних економічних зон (ВЕЗ) свідчить про те, що модель залучення іноземного капіталу, заснована на функціонуванні ВЕЗ, є цілком реалістичною, дозволяє досягти стійких темпів економічного зростання та сприяти вирішенню багатьох соціально-економічних проблем [10]. Однак реалізація такої моделі потребує значних витрат матеріальних, фінансових та трудових ресурсів, перш за все, на створення потужної виробничої інфраструктури.

ВИСНОВКИ

Результати проведеного дослідження дозволяють виділити наступні особливості інвестиційної діяльності в розвинутих країнах світу:

— інвестиційна діяльність іноземних інвесторів на їх території, як правило, регулюється національними законами, постановами та адміністративними процедурами, а також двосторонніми домовленостями з питань інвестування. Основні положення цих законодавчих актів, як правило, в розвинутих країнах в цілому ідентичні;

— практично у всіх державах іноземні інвестори не мають можливості здійснювати свою інвестиційну діяльність у ключових галузях економіки приймаючої країни;

— сфера діяльності сучасного національного законодавства з прямих іноземних інвестицій торкається всіх видів майнових активів та пов'язаних із ними прав власності, що інвестуються іноземними юридичними та фізичними особами;

— для здійснення інвестиційної діяльності за кордоном існують заявний та дозвільний порядки.

Практика розвинутих країн також свідчить про ефективність переходу від адміністративних методів управління інвестиційною діяльністю до ринкових методів управління через податки, кредити, амортизацію тощо. Комплексність використання усього наявного інструментарію впливу на інвестиційний процес в країні є запорукою ефективності та дієвості інвестиційної політики.

Таким чином, вивчення досвіду найбільш привабливих з інвестиційної точки зору країн світу дозволяє констатувати, що існує два основних завдання, які повинно вирішити керівництво тієї чи іншої держави при створенні ефективної системи залучення інвестиційних ресурсів: по-перше, розробити комплекс адміністративних важелів регулювання інвестиційної діяльності в країні; по-друге, створити ефективну економічну систему господарювання суб'єктів як вітчизняного, так і іноземного походження. Саме ці завдання мають стати пріоритетними і для України, якщо вона хоче зайняти гідне місце у світовому економічному співтоваристві.

Література:

1. Борщевський В.В. Іноземні інвестиції як чинник регіонального розвитку / В.В. Борщевський // Фінанси України. — 2003. — № 10. — С. 108—117.
2. Дадина Л.Ф. Вложение капитала и государственные инструменты управления инвестиционной деятель-

ностью [Електронний ресурс] // Вестник ТИСБИ. — 2003. — № 4. — Режим доступу до журн.: www.tisbi.ru

3. Захарін С.В. Удосконалення механізму інтеграції України з європейським ринком інвестицій / С.В. Захарін // Проблеми науки. — 2006. — № 6. — С. 2—7.

4. Защита прав инвестора: зарубежный опыт [Електронний ресурс] / К.Ю. Смоленцев // Современное право. — 2004. — № 1. — Режим доступу до статті: www.smolintsev.com

5. Інвестиційна політика в Україні: досвід, проблеми, перспективи: Монографія / [Чумаченко М.Г., Аптекар С.С., Білопольський М.Г. та ін.]; відпов. ред. М.Г. Чумаченко, АЕН України. — Донецьк: ТОВ "Юго-Восток, Лтд", 2003. — 292 с.

6. Інвестиції та будівельна діяльність [Електронний ресурс]. — <http://www.ukrstat.gov.ua>

7. Інвестування української економіки: монографія / [С.І. Пірожков, А.І. Сухоруков, В.В. Задорожна та ін.]; за ред. А.І. Сухорукова. Нац. ін. проблем міжнарод. безпеки. — К.: НіПМБ, 2005. — 440 с.

8. Крючкова І.В., Попельнюхов Р.В. Вплив фінансово-економічної кризи на інвестиційну діяльність в Україні // Фінанси України. — 2010. — № 8. — С. 15—23.

9. Матюшенко І.Ю. Іноземні інвестиції: навч. посібник [для студентів вищих навч. закладів] / Матюшенко І.Ю., Божко В.П. — К.: Професіонал, 2005. — 334 с.

10. Миротворческая практика создания и функционирования свободных экономических зон [Електронний ресурс] / И.Л. Ямпольская // Теория и практика управления. — 2004. — № 5. — Режим доступу до журн.: www.ises.com.ua

11. Налог на прибыль в Китае [Електронний ресурс]. — Режим доступу до статті: www.ugle.ru

12. Новицька Т.А. Формування ефективної інвестиційної політики України з використанням позитивного досвіду інших країн світу // Інвестиції: практика та досвід. — 2010. — № 9. — С. 6—8.

13. Туріянська М.М. Інвестиційні джерела: Монографія / М.М. Туріянська. — Донецьк: ТОВ "Юго-Восток, ЛТД". 2004. — 318 с.

14. Федоренко В.Г. Инвестознaвство: Підручник / В.Г. Федоренко. — [3-тє вид., допов.]. — К.: МАУП, 2004. — 480 с.

15. Belgium(Un) Ltd. [Електронний ресурс] / П. Бюффен [переклад: Д. Аболіна, Н. Северійнс, М. Пасхен, А. Костюченко]. — М.: Посольство Бельгії у Москві. — 2008. — 79 с. — Режим доступу до брошури: www.diplomatic.be

16. The UK inward investment 2009/2010 report by UK Trade and Investment [Електронний ресурс] / Official site of UK Trade and Investment. — Режим доступу до журн.: www.ukti.gov.uk

17. The UK Tax laws and tax system [Електронний ресурс] / The Complete Worldwide Tax and Finance site. — Режим доступу до статті: www.worldwide-tax.com/uk/uk/

18. World investment prospects to 2011: foreign direct investment and the challenge of political risk. The Economist Intelligent Unit — United Kingdom, London, 2007. — P. 248.

Стаття надійшла до редакції 07.10.2011 р.